

POMEN DRUŠTEV ZA IZSELJENCE DRUŠTVO SLOVENCEV SAVA BEOGRAD¹

SAŠA POLJAK ISTENIČ

Za izseljence so njihova društva med pomembnejšimi dejavniki za negovanje materinščine in ohranjanje, oblikovanje ali utrjevanje identitete. Društvo Slovencev Sava Beograd je mlado, a aktivno; poleg kulturnih dejavnosti (predvsem v povezavi s prazniki v Sloveniji) si skupaj z drugimi slovenskimi društvi prizadeva za izvolitev nacionalnega sveta Slovencev v Srbiji. V prispevku je nakazan pomen društev za ohranjanje stika s slovenskim jezikom in kulturo, kulturno-umetniško ustvarjanje, izobraževanje, medsebojno spoznavanje in formalno združevanje slovenske manjšine v Srbiji. Ključne besede: izseljenci, društva, Slovenci v Srbiji, Društvo Slovencev Sava Beograd, nacionalni svet.

Societies are important factors for nurturing emigrants' native languages and preserving, shaping, and strengthening their identity. The Sava Slovenian Society of Belgrade is young but active; in addition to cultural activities (connected especially with Slovenian holidays), together with other Slovenian societies it is seeking to elect a Slovenian national council in Serbia. This article outlines the importance of societies for maintaining contact with the Slovenian language and culture, as well as the cultural and artistic creativity, education, mutual acquaintanceship, and formal association of the Slovenian minority in Serbia.

Keywords: emigrants, societies, Slovenians in Serbia, Sava Slovenian Society, national council.

UVOD

Slovenci v nekdanji Jugoslaviji so posebna skupina slovenskih izseljencev, ki jim je bil ta status priznan šele z osamosvojitvijo Slovenije. Zaradi izrednih razmer, v katerih so se znašli po letu 1991, so se razmeroma pozno začeli združevati v formalne skupine, ki pa so danes – vsaj v Republiki Srbiji – vse številčnejše. Največ formalnih skupin je registriranih v okvirih kulturnih društev oz. kulturnih skupnosti, ki so poleg družine za pripadnike manjšin in izseljence gotovo med pomembnejšimi nosilci negovanja materinščine in sooblikovanja ali utrjevanja narodne identitete. Eno izmed njih je tudi Društvo Slovencev Sava v Beogradu, ki je sicer mlado (ustanovljeno leta 2001), vendar

¹ Prispevek temelji predvsem na sondažni raziskavi »Društvo Slovencev Sava v Beogradu«, izvedeni leta 2009, v kateri sem se najbolj posvečala organiziranju in delovanju društva, in na analizi njihovega društvenega glasila *Bilten*. Raziskava je bila izvedena s podporo Znanstveno tehnološkega sodelovanja z Republiko Srbijo v letih 2006–2007, v okviru bilateralnega raziskovalnega projekta Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU (Ljubljana) in Etnografskega inštituta SANU (Beograd) *Kulturni in znanstveni stiki – Srbi in Slovenci med 19. in 21. stoletjem* (ARRS, 2008–2009, BI-RS/08–09-026). Za pomoč pri raziskavi in za pripombe o prispevku se zahvaljujem članom društva, predvsem Biljani Milenković Vuković, Vladimirju Uršiču in Anici Sabo. O Društvu gl. tudi prispevka Mojce Ravnik in Monike Kroepej v tej publikaciji.

nadvse dejavno. Poleg organiziranja kulturnih prireditev, predvsem v povezavi s prazniki v Sloveniji, si skupaj z drugimi srbskimi društvi prizadevajo tudi za izvolitev prvega nacionalnega sveta Slovencev v Srbiji.

Prek teorije etničnega združevanja (Handelman 1977) bo na primeru Društva Slovencev Sava Beograd ustanavljanje in delovanje izseljenskih društev analizirano kot poskus formalnega organiziranja celotne narodne skupnosti. Ob tem bo mogoče pokazati, kakšen pomen ima društvo za Slovence v Beogradu, kako pospešuje uporabo slovenščine, kakšne stike ima z drugimi slovenskimi društvi v Srbiji in s slovenskimi društvi iz Slovenije ter kakšen je morebitni vpliv društva na položaj Slovencev in slovenščine v Srbiji. Z odgovori na ta vprašanja lahko sklepamo o pomenu društva za ohranjanje slovenske identitete in jezika med izseljenci.

KRATKO O RAZISKOVANJU SLOVENSКИH IZSELJENSKIH DRUŠTEV

Slovenski etnologi so se šele ob koncu 70. let 20. stoletja sistematično lotili raziskovanja slovenskega izseljenstva, čeprav so etnološke raziskave diaspore v današnjem metodološkem pomenu zaznamovane že s Škerljevim spisom »Nekaj akulturacijskih pojavov pri ameriških Slovencih« (Škerlj 1957). Preučevanju izseljenstva in zdomstva je bil namenjen 7. zvezek *Vprašalnic ETSEO* (1978). Raziskave izseljenstva so bile vključene v projekt *Način življenja Slovencev 20. stoletja* (od konca 70. let na Pedagoško-znanstveni enoti/Oddelku za etnologijo Filozofske fakultete) in hkrati v interdisciplinarni znanstveni program *Slovensko izseljenstvo in kultura* (pri Znanstvenem inštitutu Filozofske fakultete). Na Oddelku za etnologijo Filozofske fakultete v Ljubljani je stekel Seminar za etnološko preučevanje slovenskega izseljenstva, ki je potekal dve leti (Čebulj Sajko 1993: 87–90), pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti oz. njegovem Znanstvenoraziskovalnem centru pa je bil ustanovljen Inštitut za izseljenstvo (1982). Raziskovalno prakso etnologije izseljenstva na Slovenskem do začetka 90. let in njena metodološka izhodišča je sistematično pregledala Breda Čebulj Sajko (1999). Sredi 90. let se je pozornost s slovenskih diaspor kot socialnih skupin preusmerila na migracije in z njimi povezane procese, kar je razvidno ne le iz prispevkov v reviji *Dve domovini* in iz monografij, ki so izšle v zbirki *Migracije* (od 2001), pač pa tudi v ustanovitvi Sekcije za migracijske študije pri Inštitutu za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU leta 1999 in navsezadnje v preimenovanju omenjenega inštituta v Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU leta 2009.

Ker so Slovenci v Srbiji šele po ustanovitvi samostojne države Slovenije postali izseljenci, razen redkih objav Marjana Drnovška, Martina Gruma in Bolčeta Žvana, zapisov o službovanju duhovnikov in redovnic ter novinarskih člankov, o izseljencih v nekdanji Jugoslaviji do 90. let 20. stoletja ni bilo posebnih zapisov, niti jim niso bile posvečene pomembnejše raziskave (Kržišnik - Bukić 1993: 160–161). Najintenzivneje

je slovenske izseljence v državah nekdanje Jugoslavije preučevala Vera Kržišnik - Bukić.²

Sredi prvega desetletja 21. stoletja so se začele etnološke raziskave Slovencev v Srbiji.³ V letih 2006/07 je Znanstvenoraziskovalno središče Koper z Oddelkom za etnologijo in antropologijo FF Beograd izvedlo projekt *Dejavniki ločevanja in povezovanja na območju bivše Jugoslavije skozi vidik družbenih, kulturnih in političnih sprememb pred in po letu 1990*, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU z Balkanološkim inštitutom Srbske akademije znanosti in umetnosti (SANU) projekt *Slovenci v Srbiji/Srbi v Sloveniji*, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU z Etnografskim inštitutom SANU pa projekt *Srbi v Sloveniji, Slovenci v Srbiji: raziskave etnoloških vprašanj in spoznavanje strokovnih usmeritev*. Ta inštituta sta v naslednjih dveh letih (2008/09) sodelovala še v bilateralnem projektu *Kulturni in znanstveni stiki – Srbi in Slovenci med 19. in 21. stoletjem*, Znanstvenoraziskovalno središče Koper pa je v tem času z Oddelkom za etnologijo in antropologijo FF Beograd izvedlo projekt *Primerjalna analiza dinamik sociokulturnih premikov in političnih sprememb v Sloveniji in Srbiji po razpadu Jugoslavije*.⁴

Znanstvene obravnave društvenega delovanja slovenskih izseljencev *per se* so prav tako redke. Študenti so v seminarju za preučevanje izseljenstva na Oddelku za etnologijo FF ob raziskavah ugotavljali, da razmišljanje o »slovenskosti« – o njeni ohranjenosti, izražanju in izraženosti – kakor so ga opazili pri dotedanjih opisih slovenskih društev, njihovih prireditve, udeležbe na njih, ohranjanja nekaterih »tradicionalnih« navad, »domače« hrane, petja, plesa itn., reproducira stereotipe, saj ti pojavi večinoma niso postavljeni v vsakdanji življenjski potek, niti ni prepoznana njihova funkcionalna, simbolna vloga. V tem smislu so vnaprej postulirali slovensko (etnično) identiteto (Slavec Gradišnik 1990: 311–312). Pregled revije Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU *Dve domovini*, ki prinaša izsledke o mednarodnih migracijah z vidika različnih humanističnih in družboslovnih disciplin, razkriva, da le en zvezek (14, 2001), ki je namenjen obravnavi kulturnoumetniške dejavnosti, prinaša tudi nekatere tehtnejše analize društvenega delovanja. Članki o slovenskih društvih večinoma obravnavajo njihovo zgodovino in dejavnosti. Tudi novejšje monografije o slovenskih izseljencih društveno delovanje analizirajo le, kadar želijo prikazati enega od vidikov glavne raziskovalne teme, npr. medije in etnično identiteto (Mikola 2005), transmigracije (Repič 2006), likovno ustvarjalnost (Toplak 2008), literarno ustvarjalnost (Žitnik Serafin 2008).

² Gl. npr. Kržišnik Bukić 1992, 1993, 1995, 1997, 1999, 2001, 2003, 2006, 2007.

³ V letih 2004/05 je Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo FF UL z Balkanološkim inštitutom Srbske akademije znanosti in umetnosti v Beogradu izvedel bilateralni projekt *Koncept časa in prostora pri južnih Slovanih*; projekt ni bil namenjen raziskovanju izseljencev, je bil pa znanilec okrepljenega sodelovanja med etnološkimi, antropološkimi in podobnimi ustanovami iz Slovenije in Srbije.

⁴ Kljub pripravljenosti, da bi se raziskovalno sodelovanje nadaljevalo, za leti 2010/11 ni bil odobren noben bilateralni projekt znanstvenega sodelovanja etnoloških/antropoloških ustanov.

ORGANIZIRANJE SLOVENCEV V BEOGRADU Z VIDIKA TEORIJE ETNIČNEGA ZDRUŽEVANJA

Kaj nam pove raziskava slovenskih izseljencev, če jih opazujemo skoz njihovo delovanje v društvu, ki so ga osnovali v Beogradu? Po zgledu raziskave hrvaških izseljencev v Sremu (Čapo Žmegač 2002) sta ustanovitev in delovanje izseljenskega društva, katerega cilj sta močnejša povezanost in tudi (re)prezentacija slovenskih izseljencev v Srbiji, analizirana kot poskus formiranja etnične skupnosti, ki bi jo Republika Srbija priznala kot nacionalno manjšino.⁵ Pri tem se opiram na teorijo etničnega združevanja (inkorporacije) Dona Handelmana (1977), ki razlikuje štiri ravni etničnega združevanja:

- *etnična kategorija* je najohlapnejša in zgolj etiketira člane skupine: z identifikiranjem z imenom člani zaznavajo kulturne razlike in postavljajo mejo med sabo in drugimi družbenimi skupinami;
- *etnična mreža* nastane z rednimi stiki med člani etnične skupine, tako da si lahko med seboj izmenjujejo različne vire (npr. informacije);
- *etnično združenje* nastane, ko člani razvijajo in promovirajo skupne etnične interese skupine;
- *etnična skupnost* pa je teritorialno osnovana etnična organizacija (Handelman 1977; Čapo Žmegač 2002: 182).

ETNIČNA KATEGORIJA

Množičnejše izseljevanje Slovencev v Srbijo se je začelo v 2. polovici 19. stoletja, ko so se med prvimi izselili rudarji, redno pa so tja odhajali tudi sezonski gozdarski delavci. V 20. stoletju so se Slovenci priseljevali predvsem v Beograd, kmetje-kolonisti, rudarji in drugi različni delavci ter strokovnjaki pa so odhajali v druga večja mesta v notranjosti Srbije ter v rudarska in industrijska središča (Kragujevac, Kraljevo, Paračin, Niš, Zaječar, Trepča, Blagovica, Novo Brdo, Rtanj, Rakita, Bor, Majdanpek, Aleksinac). Med 2. svetovno vojno je nemški okupator okrog 10 tisoč Slovencev pregnal v različne srbske kraje, a so se leta 1945 povečini vrnili v Slovenijo. V 2. polovici 20. stoletja v Srbijo ni bilo večjega priliva Slovencev; izjemi sta nekajletna agrarna kolonizacija Vojvodine, v kateri so bili udeleženi tudi Slovenci, in Beograd, kamor so se priseljevali predvsem kot v glavno mesto SFRJ⁶ (Kržišnik - Bukić 2003: 125, 2004a: 549–550).

V primerjavi z drugimi območji in mesti Srbije je bilo Slovencev vedno največ v Beogradu.⁷ Le redki so se tja izselili že pred 1. svetovno vojno; njihovo število in s tem tudi pomen sta se povečala po letu 1918, ko je Beograd postal glavno mesto jugoslovanske države. Pred 2. svetovno vojno so se v Beogradu številni ustalili in bili

⁵ Op. ur.: Slovenci so bili priznani za narodno manjšino 6. junija 2010. Gl. podrobneje op. 8.

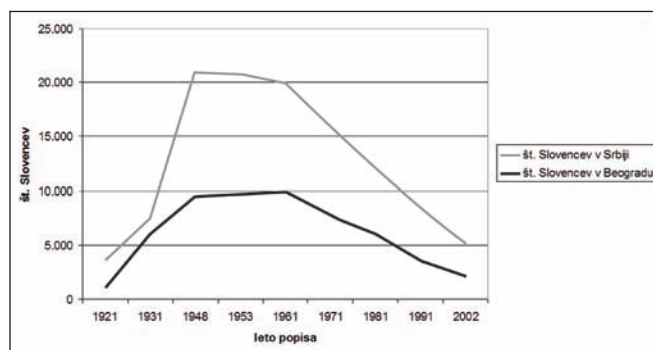
⁶ V glavnem mestu Vojvodine, Novem Sadu, in v Beogradu sta bili konec 20. oz. na začetku 21. stoletja ustanovljeni tudi prvi slovenski društvi v Srbiji po razpadu SFRJ.

⁷ O teh podrobneje piše Mojca Ravnik v tej publikaciji.

tako pred vojno kot po njej zelo pomembni in dejavni praktično v vseh poklicih oz. družbenih dejavnostih; številni so imeli vidno mesto v politiki in državni upravi, kar je bilo povezano z vlogo Beograda kot velikega mesta in še posebej prestolnice skupne jugoslovanske države, nekateri pa so imeli pomembno vlogo tudi v gospodarstvu, kulturi in umetnosti (Kržišnik - Bukić 2003: 126, 2004: 546).

Popisi prebivalstva kažejo, da se je večina v Srbijo izseljenih Slovencev asimilirala, določeno število pa se je kljub temu javno opredelilo za Slovence (tudi po osamosvojitvi Slovenije in prekinitvi stikov med državama), kar kaže na to, da so zaznavali kulturne razlike med narodoma in postavljali mejo med seboj in Srbi. Po popisih je bilo leta 1921 v Srbiji 3625 Slovencev, leta 1931 vsaj dvakrat več. Po 2. svetovni vojni lahko število Slovencev razbiramo v celotni Srbiji z Vojvodino in Kosovom in v ožjem delu Srbije (podatki v oklepajih): 1948. leta jih je bilo 20.998 (13.492), 1953. leta 20.717 (14.281), 1961. leta 19.957 (13.814), 1971. leta 15.957 (10.926), 1981. leta 12.006 (8207), 1991. leta 8340 (5777) in ob zadnjem popisu 5104 (podatki iz popisov povz. po Kržišnik - Bukić 1992).

V Beogradu oz. na območju pod beograjsko mestno upravo je leta 1921 živel 1059 Slovencev (skoraj tretjina vseh Slovencev v Srbiji), leta 1931 že 5986, po prvih treh popisih po 2. svetovni vojni pa blizu 10.000 (torej polovica vseh Slovencev v Srbiji) – 1948. leta 9463, 1953. leta 9657 in 1961. leta 9870. Tudi naslednji popisi kažejo, da je do osamosvojitve Slovenije polovica Slovencev v Srbiji živela v Beogradu. Leta 1971 je v Beogradu živel 7789 Slovencev, 1981. leta pa 6001 prebivalec. 1991. leta jih je bilo 3628, ob zadnjem popisu pa ok. 2100 (obakrat več kot 40 % vseh Slovencev v Srbiji) (podatki iz popisov povz. po Kržišnik - Bukić 1992).

Število Slovencev v Srbiji in Beogradu po popisih prebivalstva 1921–2002.

Še posebej po osamosvojitvi so se Slovenci v večinskem srbskem okolju marsikod povsem umaknili iz javnega življenja, nekateri pa so se, ker so prevzeli protislovensko stališče Srbije, slovenstvu v določenih trenutkih celo odrekli (Kržišnik - Bukić 2003: 127). Kako je bilo v 90. letih 20. stoletja, se profesorica slovenskega jezika na Filološki fakulteti v Beogradu in sodna prevajalka Maja Đukanović spominja v intervjuju za revijo za Slovence po svetu *Slovenija.svet*:

Do leta 1990 se v Beogradu nismo počutili tujce. Redno smo obiskovali Slovenijo, večinoma smo imeli tam še stare starše in sorodnike. Tudi zato še druga in tretja generacija govori slovensko. Izbruh vojne nas je strašno prizadel. Dogajale so se osebne drame, mnogi niso vedeli, kaj storiti, naj se vrnejo v Slovenijo ali ne. Poznam zakone, ki so zato razpadli, otroci so se ločili od staršev ipd. Bilo je grozno. Tisti pa, ki smo se odločili, da ostanemo v Beogradu, smo ostali zelo sami. V tako velikem mestu, kot je Beograd, se človek zelo hitro osami. Tudi javno razpoloženje takrat ni bilo naklonjeno Sloveniji ... Ne, takrat je bil še embargo na slovensko blago. Vojna v Sloveniji, čeprav zelo kratka, je imela zelo negativne posledice na razpoloženje v Srbiji. Potem so zrasle meje, najbližje slovensko veleposlaništvo je bilo v Budimpešti, mi pa smo ostali praznih rok, brez slovenskega državljanstva. ... Vsak je moral preboleti svoje notranje konflikte, znova utrditi svojo identiteto. In verjetno marsikdo še danes ne ve natančno, kaj je, komu pripada. Za prvo generacijo to ni problem, ti se seveda čutijo Slovence, težave se začenejo pri drugi generaciji. Mi se čutimo nekoliko tudi tujce oz. se zavedamo, da smo izseljenci, čeprav se v resnici nikamor nismo izselili. (Đukanović in Gorjup - Posinković 2004: 25–26)

Del Slovencev je pri slovenstvu ne samo tiho vztrajal, temveč, ko je bilo le mogoče, svojo narodno pripadnost tudi javno izražal in se začel povezovati (Kržišnik - Bukić 2003: 127).

ETNIČNA MREŽA

Po vsakem močnejšem valu priseljevanja kakega naroda v kako državo se tam postopoma oblikuje priseljska skupnost, tako da se sprva združuje ob vse rednejših družabnih srečanjih (Žitnik Serafin 2005: 107). Slovenci v Beogradu so se po 2. svetovni vojni srečevali zlasti v restavraciji dnevnika *Borba*, kjer je bila ustanovljena tudi »Prešernova klet«. Pozneje sta bili odprti še dve slovenski restavraciji v Srbiji, v 60. letih »Pri majolki« v Novem Beogradu, na začetku 80. let pa »Kurent« v Zemunu (Kržišnik - Bukić 2003: 126–127). Srečevali so se tudi po verskih obredih, navadno v cerkvah, kjer so delovali slovenski duhovniki.

Priseljenci se – ne vedno in povsod v enakem obsegu, pač pa glede na potrebe in zmožnosti – navadno kmalu organizirajo v formalne ali neformalne celice vzajemne pomoči, ki se sčasoma povežejo v t. i. socialne, lahko tudi ekonomske mreže. Vzporedno s takšnim povezovanjem se že v samih celicah pojavljajo prve pobude za razširitev organiziranega delovanja na področju kulture, informativne dejavnosti, vzgojno-izobraževalnih programov, športa, rekreacije, interesnih dejavnosti in zabave. Ob prvih pobudah in nadaljnjem razvoju kulturnih dejavnosti v izseljenstvu imajo osrednjo vlogo duhovniki, verski učitelji in izobraženci (Žitnik Serafin 2005: 107).

V Beogradu je na neformalnih srečanjih po nedeljski maši s spodbudo slovenskih duhovnikov vzklika tudi zamisel o ustanovitvi slovenskega društva. Duhovnik Jož Hauptman se povezovanja Slovencev v Beogradu spominja takole:

Ko se je domovina veselila samostojnosti, so mnogi od nas živeli z bridko bolečino v srcu, da niso mogli niti slišati svojih svojcev, kaj šele videti svoj rodni kraj. Posebno takrat, ko so se prekinile vse veze med nekdanjimi republikami, je bilo čutiti, kakor da je domovina pozabila, da ima tudi tukaj svoje sinove. Po drugi strani pa je v srcu mnogih gorela želja in hrepenenje, da se med seboj vse bolj povežemo in da vsaj malo tistega, kar bi lahko doživljali v svoji domovini, doživimo tukaj. Okoliščine, v katerih smo živeli, niso bile primerne, da bi se tudi formalno organizirali in povezali. Takoj, ko se je ozračje »otopilo«, je prišlo tudi do formalnega oblikovanja društva. (Hauptman in Sabo 2003: 3)

ETNIČNO ZDRUŽENJE

Formalno združevanje beograjskih Slovencev, ki so bili narodno zelo zavedni in povezani, sega še v čas pred 2. svetovno vojno, ko so ustanovili več slovenskih društev. Na začetku 30. let so bile v društvo organizirane slovenske služkinje (»Zveza služkinj«), leta 1937 pa je v Beogradu delovalo kar pet slovenskih društev (»Cankar«, »Edinost«, »Prosvetno društvo«, »Triglav« in »Istra-Trst-Gorica«). Skupni cilj beograjskih Slovencev, ki so se v 30. letih v Beogradu počutili doma, je bila tudi pridobitev slovenskega »narodnega doma«, kar pa se ni uresničilo. Delovanje društev je prekinila vojna, takoj po osvoboditvi Beograda pa so se začeli beograjski Slovenci spet družiti in že leta 1944 ustanovili slovensko društvo »France Rozman Stane«. To je organiziralo vrnitev slovenskih vojnih pregnancev iz Srbije v Slovenijo, pripravilo mnoge kulturne dejavnosti, imelo svoje prostore, knjižnico in pevski zbor. Po nekaj letih je bilo, skladno s politiko Partije do nacionalnih društev v Jugoslaviji nasploh, razpuščeno. Medsebojna srečanja beograjskih Slovencev so se potem nadaljevala na neformalni ravni (Kržišnik - Bukić 2003: 126).

Politično zaostrovanje med Srbijo in Slovenijo, ki je doseglo vrhunec v drugi polovici 80. let in je napovedovalo razpad Jugoslavije, je imelo večrazsežnostni vpliv na Slovence v Srbiji; večinoma pa so postali nezaželeni. Kljub temu je še pred razpadom skupne jugoslovanske države za kratek čas v Beogradu delovalo društvo slovensko-srbskega prijateljstva (Kržišnik - Bukić 2003: 130).

Zaradi prekinitve diplomatskih stikov med Srbijo in Slovenijo po slovenski osamosvojitvi, pa tudi zaradi slabih življenjskih razmer se Slovenci v Srbiji do druge polovice 90. let niso formalno organizirali. Prvo kulturno društvo po razpadu Jugoslavije so tako ustanovili šele leta 1997, in sicer v Novem Sadu v Vojvodini, kamor so se preselili med večletno agrarno kolonizacijo in kjer je izrazita večnarodna prebivalstvena sestava že stoletja ustvarjala strpno ozračje medetničnih odnosov. Društvo se je leta 1999 poi-

menovalo »Kredarica« (Kržišnik - Bukić 2003: 127). Štiri leta pozneje, torej leta 2001, po navezavi diplomatskih stikov med Slovenijo in Zvezno republiko Jugoslavijo, je tudi v Beogradu nastalo slovensko društvo »Sava«. Temu je konec leta sledila ustanovitev slovenskega društva »Planika« v Zrenjaninu (2001), nato pa še društva »Triglav« v Subotici (2002), »Slovenske kulturne skupnosti Timoške krajine Ivan Cankar« v Zaječarju (2003), društva »Kula« v Vršču in »Slovenske kulturne skupnosti France Prešeren v Nišu« (2004), »Slovenske kulturne skupnosti Borskega okraja Drago Čeh« v Boru in »Slovenske kulturne skupnosti Šumadijskega okraja Jernej Kopitar« v Kragujevcu (2005), »Slovenske kulturne skupnosti brata Jenko« v Leskovcu (najpozneje 2007) in »Slovenskega združenja Rasinskega okraja Lipa« v Kruševcu (2008). Od leta 2005 deluje »Zveza slovenskih kulturnih skupnosti Srbije«, ki so jo ustanovili zastopniki slovenskih skupnosti iz Zaječarja, Bora in Kragujevca in njihovih mestnih odborov, da bi organizirali Slovence v Srbiji in ustanovili mrežo slovenskih društev; poleg teh treh omenjenih društev se ji je leta 2007 pridružila še slovenska kulturna skupnost iz Leskovca.

Od leta 2003 (neformalno že od leta 2002) v Beogradu deluje tudi »Slovenski poslovni klub«; vanj je včlanjenih ok. 200 podjetij in ga prek Javne agencije Republike Slovenije za podjetništvo in tuje investicije sofinancira Ministrstvo Republike Slovenije za gospodarstvo. Je drugo največje slovensko poslovno združenje zunaj Slovenije, ki zelo vplivno širi svojo mrežo tudi v Bosno in Hercegovino, Makedonijo, Hrvaško in Črno goro (Kavčič 2009).

Še nikoli Slovenci niso bili društveno samoorganizirani na slovenski narodni podlagi v tolikšnem obsegu kakor na začetku 21. stoletja. Na to gotovo bistveno vpliva spodbuda iz Slovenije, od koder prek različnih mehanizmov slovenske države prihaja tako moralna kot materialna podpora. Vsekakor ima pri tem najpomembnejšo vlogo Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu, ki ga od leta 2008 vodi minister brez listnice. Vsaj enakega pomena pa je zanje razmeroma ugodno ozračje, ki ga zdaj doživljajo ob društvenem samopovezovanju v drugih večinskih etničnih okoljih nekdanje Jugoslavije. V splošno bolj demokratičnih okoliščinah oblast ali kaka druga družbena ustanova ne ovira delovanja ali nastajanja slovenskih združenj; večinsko prebivalstvo je do že poznanih ali na novo izraženih teženj Slovencev po narodnem kulturnem samopovezovanju strpno ali jim je celo naklonjeno. Poleg tega so slovenska združenja večinoma registrirana kot pravne osebe, kar pomeni, da v skladu z zakonodajo in splošnimi razmerami, zlasti z materialnimi zmožnostmi, okolje slovenska združenja tudi podpira (Kržišnik - Bukić 2003: 131).

O združitvi v Društvo Sava

Prvič so se beograjski Slovenci v večjem številu zbrali jeseni leta 2000 na iniciativnem sestanku, in sicer na pobudo slovenskega nadškofa Stanislava Hočevarja, ki je v Beograd prišel istega leta. Naslednjo pomlad, tj. 17. maja 2001, so se zbrali v župniji sv. Jožefa delavca na Karaburmi pri duhovniku Cirilu Zajcu, kjer so ustanovili iniciativni

odbor za ustanovitev društva; v odboru je bilo ok. 20 ljudi. Odbor je imel še en sestanek v župniji Blažene Device Marije pri duhovniku Jožetu Hauptmanu. Po sestavi statuta so 23. junija 2001 sklicali ustanovno skupščino; udeležilo se je 21 članov, a ne istih kakor na iniciativnih sestankih. Kmalu so registrirali »Društvo Slovencev v Beogradu Sava«, pri čemer ime reke simbolizira povezanost Slovenije in Srbije, Slovencev v Sloveniji in Slovencev v Srbiji. V oporo novoustanovljenemu društvu je bilo, poleg slovenskega duhovništva in redovnic, tudi na novo odprto veleposlaništvo Republike Slovenije v Beogradu.

Društvo so ustanovili, da bi ustvarili skupnost, ki bi ohranjala jezik, kulturo in navade dežele, kjer imajo ljudje korenine (Sabo 2003: 1), oz. da bi ohranili nacionalno identiteto, jezik in kulturo, kulturno dediščino ter krepili prijateljstvo med slovenskim, srbskim in drugimi narodi na ozemlju Republike Srbije (Poročilo o delu predsedstva 2003: 5). Jože Hauptman je vztrajal, da se društvo loči od cerkve, kljub temu pa je na začetku dal na razpolago svoje prostore, kjer je bil sedež društva in so člani imeli sestanke; dal je celo denar za pečat, plačeval položnice, odprl dvorano za prireditve in društvu na različne načine pomagal do svoje premestitve leta 2008.

Ko se je društvu leta 2002 pridružil sedanji predsednik, odvetnik Vladimir Uršič, so začeli s spremembami statuta in definiranjem profila društva. Junija 2002 so za delovanje društva najeli sedanje prostore na Višegradski 23 in do konca leta je imelo društvo že ok. 500 članov. Natisnili so članske izkaznice, pisemski papir in ovojnice z logotipom društva.

Društvo si prizadeva predvsem za ohranjanje slovenskega jezika (organizira t. i. Šolo), skrbi za organizacijo kulturnih dejavnosti (gostovanja umetnikov iz Slovenije, prireditve v društvu), za ohranjanje tradicije oz. kulturne dediščine (prireditve ob tradicionalnih ali državnih slovenskih praznikih, tradicionalna hrana), obveščanje članov (izdaja *Bilten*) in za stike s Slovenci, ki živijo drugod po Srbiji (obiski med slovenskimi društvi, skupni projekti), ter za nadaljnji razvoj in delo umetniških sekcij v društvu oz. ustanavljanje novih.

Društvo je namreč že od začetka organizirano v sekcije, ki pa so se v letih spreminjale; nekatere so zamrle, druge so nastale na novo. Tako so člani lahko sodelovali v dramski sekciji, ki je na začetku društvenega delovanja sodelovala na vseh večjih srečanjih društva, še vedno deluje moški vokalni kvartet Sava, prek kratkim so ustanovili ženski pevski zbor, nekaj časa sta delovala tudi mešani in celo otroški pevski zbor, redno so se sestajali igralci taroka, občasno pa so dejavne tudi različne športne sekcije (smučarji, planinci, odbojkarji). Sicer pa naj bi uradno v društvu delovali odbor za statutarna in administrativna vprašanja, predstavke in predloge, odbor za sodelovanje s slovenskimi društvi, organizacijami in posamezniki doma in v tujini, odbor za kulturo, odbor za turizem, šport in rekreacijo, odbor za družbene igre in zabavo, odbor za poreklo in zgodovino Slovencev v Srbiji ter odbor za posvečanje pozornosti starim in bolnim članom društva.

Vaja *Pojóče družbe* za nastop na kulturni prireditvi v društvenih prostorih (foto: S. Poljak Istenič, 24. 3. 2009).

Člani društva se enkrat na teden srečajo v društvenih prostorih:

Ob petkih zvečer od 18h–20h se kot velika prijateljska družina zbiramo v toplih prostorih slovenskega društva na klepet, si v gorenjskih, dolenskih, primorskih in štajerskih narečjih kakor tudi v srbsčini povemo drug drugemu, kaj je novega, izmenjamo recepte za zdravje, pokažemo slike otrok in vnukov, slike z izletov ter zraven zapojemo stare slovenske pesmi, ki nam obujajo spomine na naše kraje ter naše matere in očete. Najde se tudi kaj za pod zob z žlahtno kapljico. Tako smo si tukaj ustvarili košček naše domovine. (Milovanović 2005: 21)

Med najpomembnejšimi in najbolj rednimi dejavnostmi društva je tudi t. i. »Šola oz. dopolnilni pouk slovenščine, kulture in tradicije«. Sprva je v njej poučevala članica društva Maja Đukanović, sicer profesorica slovenščine na Filološki fakulteti v Beogradu in sodna prevajalka. Prvo leto je vodila začetni tečaj za tri starostne skupine otrok. Sčasoma je število skupin naraslo, saj so se začeli jezika učiti tudi odrasli. Ker imajo različno predznanje oz. se jezika učijo že več let, so skupine razdeljene glede na znanje (začetna, nadaljevalna, prevajalska skupina). Učitelja, ki poučuje tudi v nekaterih drugih slovenskih društvih v Srbiji, financira *Ministrstvo Republike Slovenije za šolstvo*; od šolskega leta 2008/09 je učitelj iz Slovenije. Pouk razen v Beogradu poteka še v

Pri pouku slovenščine z učiteljico Ruth Zlobec (foto: S. Poljak Istenič, 26. 3. 2009).

Subotici, Zrenjaninu, Novem Sadu, Boru in v Nišu, pouka slovenščine pa si željo tudi v Vršču, Kragujevcu in Kruševcu. V šolskem letu 2009/10 naj bi Slovenija v Srbijo poslala še enega poklicnega učitelja slovenščine.

Otroci pouk obiskujejo predvsem zato, da bi – na željo staršev – ohranili stik z domovino svojih prednikov. Po mnenju Maje Đukanović ima društvo za otroke naslednji pomen (izjava se nanaša na njena otroka):

To je seveda že tretja generacija, ki slabo govori slovensko, kar je deloma tudi moja krivda. Doma se namreč ne pogovarjamo slovensko, takšne so pač okoliščine. Sicer pa sem ugotovila, da jima je angleščina skoraj bližja kot slovenščina. Slovenija je zanju predvsem obljubljena dežela, od koder prihajajo darila, vendar se počasi že zanimata tudi zanjo. Zelo pozitivno je nanju vplivala ustanovitev društva, saj sta tam spoznala druge otroke, ki so v podobnem položaju in s katerimi se lahko primerjata. Tako bosta verjetno najbolj spoznala, da Slovenci obstajamo.

(Đukanović in Gorjup - Posinković 2004: 25)

Vsako leto društvo poskrbi za štipendiranje otrok in mladine, ki se udeležijo poletnih šol slovenskega jezika ali drugih seminarjev v Sloveniji.

Za srednješolce je to dobra izkušnja, predvsem zato, ker navežejo nove stike z vrstniki. Še koristnejša pa je za študente. V mesecu dni lahko spoznajo Ljubljano, si nakupijo knjig, tudi za knjižnico, in utrdijo svojo pripadnost društvu. (Đukanović in Gorjup - Posinković 2004: 26)

Odrasli se za učenje slovenščine zanimajo predvsem zaradi pridobitve državljanstva, zelenega odhoda oz. zaposlitve v Sloveniji ali pa si želijo spoznati jezik svojega otroštva. V ustni komunikaciji sicer slovenščino uporabljajo le pri pouku in med uradnim delom prireditve, drugače pa razen redkih, ki so v otroštvu s starši govorili slovensko in so samozavestni v znanju slovenščine, govorijo srbsko.

Društvo ima svojo knjižnico, video- in avdioteko z gradivom v slovenskem jeziku, ki jo po svojih zmožnostih dopolnjujejo, predvsem z donacijami slovenskih založb in darovi članov. Predvsem knjižnica je za Slovence v Srbiji zelo pomembna:

Slovenija je zadnje čase znova zelo prisotna in priljubljena v vseh srbskih medijih, njena podoba v javnosti je zelo pozitivna, spet je dobro, če si Slovenec. Tako nam ne manjka dnevnih informacij. Tu je tudi kabelska televizija, internet pa je zaenkrat še drag. Tudi slovenski časopisi so na voljo, čeprav precej dražji, knjig pa res ni. V knjigarnah pravijo, da se jim jih ne splača uvažati, da je uvoz zapleten in tako ostajamo brez njih. Zato smo se v društvu odločili, da bomo začeli zbirati knjige za društveno knjižnico, čeprav nimamo veliko prostora. Neverjetno pa je, kaj se dogaja z nekaterimi knjižnimi fondi v mestu. Na naši fakulteti (Filološki, op. a.), denimo, je oddelek za jugoslovansko književnost, ki je danes postala samo srbska, z bogatim knjižnim fondom. Vendar so knjižnico zaklenili in ni mogoče priti več do slovenskih knjig. Podoben primer je mestna knjižnica, ki je tudi imela bogat fond slovenskih knjig, a so jih po razpadu skupne države uskladiščili, češ da zanje ni zanimanja. Slovenske knjige so tako uradno še na seznamih, dostopne pa niso. In tako bo, dokler se zanimanje zanje ne poveča. (Đukanović in Gorjup - Posinković 2004: 26)

Društvo Sava je, razen pri organiziranju pouka slovenščine, dejavno predvsem v kulturi. Manjše kulturne prireditve so v društvenih prostorih in večinoma sledijo slovenskemu prazničnemu letu. Največkrat pripravijo praznovanja ob Prešernovem dnevu in martinovanju, ti prireditvi navadno podpre Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu. Občasno organizirajo tudi pustovanje (vsaj v okviru šole), jurjevanje (oz. t. i. Pomlad v društvu Sava), praznovanje ob dnevu državnosti (25. junija) – ki je blizu t. i. Dnevu društva Sava, na katerem se spomnijo obletnice ustanovitve, nato še miklavževanje, praznovanje božiča in silvestrovanje. Prireditve potekajo v slovenščini. Praviloma jih obiskujejo zgolj člani društva, ki ob večjih praznikih za pogostitev pripravijo tudi tradicionalne slovenske jedi.

Predstavitve knjige *Misli potujejo* Marjana Petka, voznika slovenskega veleposlanika v Srbiji, v prostorih »Društva Slovencev Sava Beograd« (foto: S. Poljak Istenič, 25. 3. 2009).

Glasbeni nastop Željke in Janka Antoliča na kulturni prireditvi ob predstavitvi knjige Marjana Petka; oba sta člana društva in sta za to priložnost uglasbila avtorjevo pesem *Moja Prlekija* (foto: S. Poljak Istenič, 25. 3. 2009).

Društvo vsako leto na Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu prijavi tudi projekt gostovanja vrhunskih slovenskih umetnikov. Takšne pomembnejše kulturne dogodke (navadno gre za koncerte uveljavljenih glasbenikov) pripravijo v znanih koncertnih dvoranah oz. v drugih javnih prostorih, kamor pride širše občinstvo. Oglašujejo jih s plakati in v medijih. Društvo po mnenju njegovega predsednika Vladimirja Uršiča drugega vpliva razen kulturnega v Beogradu nima.

Društvo dvakrat letno izdaja *Bilten*, s katerim člani v slovenščini obveščajo o svojem delovanju. V glavnem vsebuje poročila s pomembnejših sestankov in občnih zborov, o kulturnih prireditvah in drugem dogajanju v društvu, obiskih iz Slovenije, poletnih taborih in šolah v Sloveniji, reportaže z izletov in obiskov pri drugih slovenskih društvih, poročila o športnih podvigih in intervjuje z vidnimi predstavniki društva oz. ljudmi, ki so pomembni za Slovence v Srbiji. Objavljajo tudi recepte značilnih slovenskih jedi in zanimivosti o slovenskih praznikih. Razen z *Biltenom* društvo javnost o svojem delovanju obveščajo tudi na dvojezični spletni strani (www.drustvosava.org), ki pa ni vedno posodobljena.

Logotip *Biltena Društva Slovencev Sava Beograd* (www.drustvosava.org, september 2009).

V društvo se nenehno včlanjujejo novi člani. Marca 2009 jih je bilo že 1300, kar je več kot polovica Beograjčanov, ki so se ob zadnjem popisu prebivalstva opredelili za Slovence, in četrtnina deklariranih Slovencev v vsej Srbiji. Večina novih članov prihaja, ker je izražanje določene slovenske zavesti – mdr. lahko tudi sodelovanje v slovenskih združenjih – neogibno za pridobitev državljanstva. Največ je prošelj za pridobitev državljanstva po postopku t. i. izredne naturalizacije iz nacionalnih razlogov. Beograjsko društvo je edino med enajstimi slovenskimi društvi v Srbiji, ki za včlanitev zahteva slovenski izvir. Vsak nov član mora za sprejetje v društvo prinesiti svoje dokumente, tj. rojstni in morebitni poročni list, pa tudi dokumente svojih prednikov, s katerimi dokaže slovenski izvir. Dokumente društvo hrani v arhivu, ki bi – po mnenju vodstva – lahko služil za raziskovanje v zvezi s Slovenci v Srbiji. Bodoči člani izpolnijo pristopno izjavo in plačajo članarino. Društvo včlanjuje tudi t. i. prijatelje društva, ki izpolnijo drugačno pristopno izjavo, ni pa jim treba plačati članarine niti ne morejo biti voljeni v organe društva. Članom društvo izdaja potrdila o delovanju v društvu, ko jih potrebujejo za pridobitev slovenskega državljanstva. Tudi sicer se je društvo, skupaj z drugimi slovenskimi društvi v Srbiji, leta 2005 zavzelo za svoje člane, ki jim je Slovenija zavrnila prošnje za državljanstvo z utemeljitvijo, da ne obstaja nacionalni interes za sprejem v

državljanstvo na podlagi naturalizacije, in poslalo protestno pismo Vladi Republike Slovenije, Uradu za Slovence v zamejstvu in po svetu, Komisiji Državnega zbora za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu ter na Ministrstvo za notranje zadeve (gl. Odprto pismo 2005: 6).

Vpisovanje novih društvenih članov (foto: S. Poljak Istenič, 25. 3. 2009).

ETNIČNA SKUPNOST

Slovenska društva v Srbiji se največkrat povezujejo pri kulturi in športu, niso pa se še organizirala tako, da bi se navzven predstavila kot slovenska skupnost. Razmišljali so o zvezi društev, če bi jim prinesla ugodnosti pri skupnem nastopu, vendar pa po podatkih, dostopnih na spletu, Zveza slovenskih kulturnih skupnosti Srbije trenutno združuje le štiri slovenska društva (iz Zaječarja, Bora, Kragujevca in Leskovca). S spodbudo Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu so si slovenska društva v Srbiji začela prizadevati tudi za ustanovitev nacionalnega sveta Slovencev v Srbiji. Tako so na redni letni skupščini društva *Sava* leta 2004 člani sprejeli pobudo za sprožitev postopka volitev elektorjev za Nacionalni svet slovenske manjšine v Srbiji in Črni Gori.

Srbski *Zakon o varstvu pravic in svoboščin nacionalnih manjšin* iz leta 2002 opredeljuje nacionalno manjšino kot vsako skupino državljanov, ki je po številu dovolj reprezentativna ter ima dolgotrajno in močno vez z ozemljem Republike Srbije in ki se

po jeziku, kulturi, nacionalni ali etnični pripadnosti, izviru ali veroizpovedi razlikuje od večine prebivalstva. Da je določena skupina srbskih državljanov priznana kot manjšina, mora vzdrževati svojo identiteto, ki vključuje kulturo, tradicijo, jezik ali religijo. Nacionalna manjšina je po tem zakonu vsaka skupina državljanov, ki se imenuje kot narod, nacionalna oz. etnična skupnost ali narodnost, ki izpolnjuje omenjena merila (Kavčič 2009).

V Srbiji je 13 nacionalnih manjšin, ki so že ustanovile svoje nacionalne svete (delujejo madžarski, slovaški, romunski, hrvaški, rusinski, bunjevački, ukrajinski, grški, makedonski, romski, bošnjaški, bolgarski in vlaški nacionalni svet), pet manjšin pa še ne. Nacionalni svet je eden od novejših institutov in standardov pri uveljavljanju manjšinskih pravic, ki je bil predviden v *Zakonu o varstvu pravic in svoboščin nacionalnih manjšin*. V skladu s srbsko zakonodajo ga lahko ustanovijo pripadniki katerekoli nacionalne manjšine v Srbiji, če želijo ustvarjati in varovati pravice do avtonomnega delovanja v kulturnem, izobraževalnem in informativnem pogledu kakor tudi uradno uporabljati lasten jezik in črkopis. Nacionalni svet je partner in svetovalno telo državne oblasti, njegovi zastopniki pa sodelujejo pri odločanju o vprašanjih, ki so pomembna za manjšine. Financira se neposredno iz državnega proračuna in donacij. Je sicer krovna organizacija za delujoča manjšinska društva in njihove člane, hkrati pa po funkciji presega društveno organiziranost: pred srbskimi oblastmi bi zastopal tudi pripadnike manjšine, ki niso včlanjeni v nobeno društvo, torej vse izseljence iz določene države in njihove potomce v Srbiji (Uršič 2008: 2; Kavčič 2009).

Institucionalno organiziranje narodni manjšini ponuja veliko možnosti, predvsem pri ohranjanju jezika kot prvega pogoja za ohranjanje nacionalne in kulturne identitete. Nacionalni svet omogoča stik z vsemi srbskimi ustanovami in lahko bistveno zboljša kakovost življenja in dela narodne manjšine v tej državi (Sabo 2006: 1–2). Poleg tega si organi in institucije, ki se ukvarjajo s problematiko nacionalnih manjšin, ob iskanju komunikacije želijo najprej stik prav z nacionalnim svetom (Uršič 2006: 4). Slovenski izseljenci v Srbiji bi torej prek nacionalnega sveta lahko vplivali tudi na državno politiko do manjšin in se enotno zavzemali za svoje pravice, ki jih zagotavlja manjšinska zakonodaja. Za slovenska društva pa je ustanovitev nacionalnega sveta pomembna tudi zato, ker bi njihovo delovanje v takem primeru poleg Slovenije gmotno podpirala tudi Srbija in bi lažje uresničevali svoje projekte oz. zagotavljali nemoteno delovanje društev.

Po zakonu, ki je prenehal veljati septembra 2009, so člane nacionalnega sveta volili na elektorski skupščini, ki jo je organiziralo pristojno ministrstvo v Republiki Srbiji. Podpise za elektorje so po slovenskih društvih zbirali štiri leta in jih državi predali februarja 2009. Elektorska skupščina se je lahko organizirala samo, ko je bila navzoča več kot polovica elektorjev, ki jih je povabilo ministrstvo. Nacionalna manjšina, katere število pripadnikov znaša po zadnjem popisu prebivalcev manj kot 10 tisoč oseb – kar velja za Slovence v Srbiji – je morala imeti vsaj 30 elektorjev, da so lahko sklicali skupščino in na njej izvolil nacionalni svet. Glede na število pripadnikov slovenske

nacionalne manjšine je imel nacionalni svet lahko najmanj 15 in največ 18 članov. Vsako slovensko društvo v Srbiji je po dogovoru iz svojih vrst kandidiralo in podprlo toliko elektorjev, kolikor ustreza številu članstva. Društva, ki so bila registrirana pred 3. avgustom 2002, so lahko na svojih skupščinah izvolila po enega elektorja, za druge kandidate pa je bilo treba na posebnih obrazcih zbrati po sto glasov podpore (Uršič 2008: 1–2).

Glasove podpore elektorjem, zbrane po opisanem postopku, so društva državi predala 10. februarja 2009 in so v času terenske raziskave še čakala na odgovor; bali so se, da bo država s sklicem skupščine zavlačevala, dokler ne bi sprejela novega zakona o nacionalnih svetih, kar se je res zgodilo. Septembra je srbsko *Ministrstvo za človeške in manjšinske pravice* sklicalo sestanek s predstavniki manjšin, ki živijo v Srbiji (udeležila sta se ga tudi zastopnika *Društva Slovencev Sava*), in jih seznanilo z novim postopkom izvolitve nacionalnega sveta po novem *Zakonu o nacionalnih svetih nacionalnih manjšin*, ki velja od 11. septembra 2009. Nov postopek, ki ga morajo za izvolitev svojega nacionalnega sveta kljub predanim glasovom podpore elektorjem v času veljave starega zakona izvesti tudi predstavniki slovenske manjšine, pa je tehnično precej zahtevnejši, kar pomeni, da Slovenci v Srbiji še nekaj časa ne bodo izvolili svojega predstavniškega telesa, ki bi jih zastopalo na državni ravni.

Povezovanje Slovencev, ki bi formalno doseglo vrhunec v ustanovitvi in delovanju nacionalnega sveta, bi lahko razumeli tudi kot oblikovanje etnične skupnosti, torej teritorialno osnovane etnične organizacije.⁸

SKLEP: NAJ ŽIVI NAŠA MALA SLOVENIJA V SRBIJI!

Slovenci v Srbiji so se razmeroma pozno formalno organizirali, predvsem zaradi tega, ker so šele z osamosvojitvijo postali izseljenci, pa tudi zaradi prekinitve diplomatskih stikov med Srbijo in Slovenijo in slabih življenjskih razmer zaradi vojne in povračilnih ukrepov. Nikoli pa se niso povsem asimilirali in še vedno izražajo slovensko zavest, saj se na popisih deklarirajo za Slovence in se neformalno srečujejo. Ob koncu 90. let prejšnjega stoletja so se tudi formalno organizirali v kulturna društva oz. skupnosti, največ po letu 2001, ko sta Slovenija in Srbija spet navezali diplomatske stike in je Slovenija kmalu odprla tudi veleposlaništvo v Beogradu. Tako danes v Srbiji deluje 11 slovenskih kulturnih društev oz. skupnosti, ena kulturna zveza in Slovenski poslovni klub.

⁸ Op. ur.: Slovenci so status manjšine pridobili 6. junija 2010. Tega dne je na posrednih volitvah 21 izbranih elektorjev izvolilo 15-članski Nacionalni svet slovenske nacionalne manjšine v Republiki Srbiji. Vanj so bili izvoljeni naslednji elektorji: Vladimir Uršič (predsednik), Rajko Marič (podpredsednik), dr. Maja Đukanović, Aleksandar Gruđen, Željko Kljun, Anica Sabo, Zoran Ulič, Slobodan Kodela, mag. Milena Spremo, Zdravko Starc, dr. Jovan Setrajčić, Silva Martinec, Zoran Jovičić, Ivan Zavrtnik in Vera Novković.

Glavna naloga društev v zadnjem petletju so bile zagotovo skupne akcije za ustanovitev Nacionalnega sveta, s katerim bi Slovenci v Srbiji dobili predstavniško telo. Prek njega bi lahko vplivali tudi na srbsko politiko do manjšin in se enotno zavzemali za svoje pravice iz manjšinske zakonodaje, s čimer bi izboljšali kakovost življenja in dela ter lažje ohranjali svoj jezik in identiteto. Za slovenska društva pa je ustanovitev Nacionalnega sveta pomembna tudi zato, ker bi njihovo delovanje v takem primeru poleg Slovenije gmotno podpirala tudi Srbija in bi lažje izvajali svoje projekte oz. zagotavljali nemoteno delovanje društva, s čimer bi prav tako pripomogli k ohranjanju slovenskega jezika, dediščine in identitete. Ne glede na uspeh tega prizadevanja pa je vsako etnično združenje pomembno za lokalno prebivalstvo slovenskega izvira, ker z druženjem, komuniciranjem in izobraževanjem v slovenščini ter kulturno-umetniškimi stvarjanjem ohranjajo stik s slovenskim jezikom in kulturo.

Za vrhunec izbranega razpoloženja je poskerbel gospod Debeljak s svojo harmoniko ter se je vesela družba poskočno zavrtela po taktih polke in valčka. Zraven smo pa še zapeli po domače, tako da smo občutili, da spadamo skupaj. Naj živi naša mala Slovenija v Srbiji! (Milovanović 2006: 19)

Nadaljnje raziskave izseljenskih društev bi bilo smiselno usmeriti predvsem v njihov dejanski vpliv na identificiranje članov – priseljencev različnih generacij z matičnim narodom, zanimivo pa bi bilo preučiti tudi simbole, prek katerih se te identifikacije najpogosteje krepijo.

VIRI IN LITERATURA

- Čapo Žmegač, Jasna
2002 *Srijemski Hrvati. Etnološka studija migracije, identifikacija i interakcije*. Zagreb: Durieux.
- Čebulj Sajko, Breda
1993 Pregled dosedanjega etnološkega raziskovanja slovenskega izseljenstva. *Dve domovini* 4: 87–108.
1999 *Etnologija in izseljenstvo. Slovenci po svetu kot predmet etnoloških raziskav v letih 1926–1993*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva; 29).
- Đukanović, Maja in Vida Gorjup - Posinković
2004 Nič več nas ne more presenetiti. *Slovenija.svet* 1 (1): 24–26.
- Handelman, Don
1977 The organization of ethnicity. *Ethnic Groups* 1: 187–200.
- Hauptman, Jože in Anica Sabo
2003 Intervju. *Bilten Društva Slovencev Sava v Beogradu* 1 (1): 3.
- Kavčič, Lucija
2009 Slovenci za nacionalni svet. *Spletna Demokracija*, 1. 4. 2009 (<http://www.demokracija.si/index.php?sekcija=clanki&clanek=7574>, pregl. 13. 8. 2009).
- Kremenšek, Slavko, Vilko Novak, Valens Vodušek in Pavla Štrukelj
1978 Interetnični odnosi, medkrajevni odnosi in zdomstvo. V: Kremenšek, Slavko, Vilko Novak in Va-

lens Vodušek (ur.), *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja. Vprašalnice VII*. Ljubljana: Raziskovalna skupnost slovenskih etnologov, 27–36.

Kržišnik - Bukič, Vera

- 1992 O Slovencih na območju Jugoslavije izven Slovenije po popisih prebivalstva 1921–1991. *Razprave in gradivo* 26–27: 172–199.
- 1993 Proučevanje Slovencev v prostoru bivše Jugoslavije: stanje in načrti. *Dve domovini* 4: 159–161.
- 1997 *Narodnostna sestava prebivalstva v obmejnem prostoru med Slovenijo in Hrvaško. Statistični kazalci narodnostnega (samo)opredeljevanja in maternega jezika po popisu prebivalstva iz leta 1991 s posebnim poudarkom na Slovencih in Hrvatih*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- 2001 Slovenci v Bosni in Hercegovini, Bosna v Ljubljani. *Razprave in gradivo* 38–39: 202–211.
- 2003 Slovenci v Hrvaški, Bosni in Hercegovini, Srbiji in Črni gori ter Makedoniji med preteklostjo in sedanjostjo. *Traditiones* 32 (2): 117–135.
- 2004 Slovenci v Beogradu. V: Baš, Angelos (ur.), *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 546.
- 2004a Slovenci v Srbiji. V: Baš, Angelos (ur.), *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 549–550.
- 2006 O Slovencih in slovenstvu na Hrvaškem od nekdaj do danes. V: Munda Hirnök, Katalin in Mojca Ravnik (ur.), *Slovenci na Hrvaškem*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva; 39), 15–87.
- 2007 *Slovenci v Bosni in Hercegovini skozi pričevanja, spomine in literarne podobe: 1831–2007*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja (Projekt Slovenci v prostoru nekdanje Jugoslavije izven Slovenije; 2).

Kržišnik - Bukič, Vera (ur.)

- 1995 *Slovenci v Hrvaški. Zbornik skupine avtorjev*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja (Projekt Slovenci v prostoru nekdanje Jugoslavije izven Slovenije; 1).
- 1999 *Slovensko-hrvaški obmejni prostor. Življenje ob meji. Predstavitev rezultatov terenske raziskave*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja (Projekt Medetnični odnosi v obmejnem prostoru med Slovenijo in Hrvaško; 2).

Mikola, Maša

- 2005 *Živeti med kulturami. Od avstralskih Slovencev do slovenskih Avstralcev*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Migracije; 9).

Milovanović, Pavla

- 2005 Slovo od starega leta 2005. *Bilten Društva Slovencev Sava v Beogradu* 3 (6): 21.
- 2006 Slovo od starega leta 2006. *Bilten Društva Slovencev Sava v Beogradu* 4 (8): 19.

Odrpito pismo

- 2005 Odrpito pismo pristojnim institucijam o pridobivanju slovenskega državljanstva. *Bilten Društva Slovencev Sava v Beogradu* 3 (6): 6.

Poročilo o delu predsedstva

- 2003 Poročilo o delu predsedstva v letu 2002. *Bilten Društva Slovencev Sava v Beogradu* 1 (2): 5.

Repič, Jaka

- 2006 »Po sledovih korenin.« *Transnacionalne migracije med Argentino in Evropo*. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta (Župančičeva knjižnica; 19).

Sabo, Anica

- 2003 Ob prvi številki Biltena. *Bilten Društva Slovencev Sava v Beogradu* 1 (1): 1
- 2006 Mednarodni znanstveno srečanje Položaj narodnih manjšin v Srbiji. *Bilten Društva Slovencev Sava v Beogradu* 4 (7): 1–2.

Slavec Gradišnik, Ingrid

- 1990 Etnološko preučevanje etnične identitete slovenskih izseljencev. *Dve domovini* 1: 309–317.

Škerlj, Božo

1957 Nekaj akulturacijskih pojavov pri ameriških Slovencih. *Slovenski etnograf* 10: 81–96.

Toplak, Kristina

2008 *Buenas artes. Ustvarjalnost Slovencev in njihovih potomcev v Buenos Airesu*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Migracije; 16).

Uršič, Vladimir

2006 Elektorski skupščini naproti. *Bilten Društva Slovencev Sava v Beogradu* 6 (11): 3–4.

2008 Formiranje nacionalnega sveta slovenske narodne skupnosti v Republiki Srbiji. *Bilten Društva Slovencev Sava v Beogradu* 6 (11): 1–2.

Žitnik Serafin, Janja

2005 Kulturno življenje v izseljenstvu. Koncept kompleksne obravnave. *Dve domovini* 21 (2005), 105–124.

2008 *Večkulturna Slovenija. Položaj migrantske književnosti in kulture v slovenskem prostoru*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Migracije; 15).

THE IMPORTANCE OF EMIGRANT SOCIETIES: THE SAVA SLOVENIAN SOCIETY OF BELGRADE

Slovenians began moving to Serbia by the second half of the nineteenth century, largely as miners, industrial workers, and farmers. In the twentieth century, the majority settled in Belgrade. Initially, the total number of Slovenian immigrants in Serbia grew and reached more than 20,000 immediately after the Second World War, and then decreased to the present level of 5,104. However, Slovenians only obtained the status of immigrants in the former Yugoslavia after Slovenia became independent.

According to Don Handelman (1977), ethnic association takes place in four steps: (1) members first identify themselves with a name and thus delimit themselves from other social groups (creating an ethnic category); (2) an ethnic network is established through regular contact between the members; (3) by developing and promoting common ethnic interests, members organize themselves into an ethnic association; (4) this association can grow into a territory-based ethnic organization or ethnic community. Due to the conditions in Serbia after 1991, some Slovenians decided to renounce their Slovenian identity, whereas others kept it (ethnic category). They often met informally at particular bars and at churches where Slovenian priests worked (ethnic network). At these meetings, they developed ideas of formally organizing the Slovenians in Serbia, which they generally succeeded in doing and establishing a cultural society or community (ethnic association). From the late 1990s to the end of 2009, eleven societies were established in addition to a union of cultural communities, combining four societies. Slovenian societies in Serbia generally form links in culture and sports, but have not yet managed to organize themselves into a form that would present itself outwards as a Slovenian ethnic community.

One of the Slovenian cultural societies in Serbia is the Sava Slovenian Society in Belgrade. It was established in 2001 with the aim of preserving Slovenian language, culture, customs,

identity, and cultural heritage, and to strengthen friendship between Slovenians, Serbs, and other peoples in Serbia. To preserve the Slovenian language, they set up a school with lessons to reinforce the Slovenian language, culture, and tradition, attended by both children and adults. They sponsor cultural activities (with visiting artists from Slovenia and various events as part of the society) and make efforts to preserve tradition and cultural heritage (including events on traditional or national Slovenian holidays and traditional food). They inform their members through their Bilten newsletter, maintain contacts with Slovenians living elsewhere in Serbia (with visits to Slovenian societies and joint projects), ensure the continued development and work of the society's art groups, and encourage the establishment of new groups (e.g., drama and sports groups, choirs, etc.). Once a week the members meet at the society's quarters, where they can borrow Slovenian books and other material in Slovenian. New members continue to join the society because expressing some amount of Slovenian awareness is a prerequisite for obtaining Slovenian citizenship; in March 2009, the society had a total of 1,300 members.

In 2004, the Government Office for Slovenians Abroad supported the Sava Society in taking the initiative to launch the procedure for voting for electors to the National Council of the Slovenian Minority in Serbia and Montenegro. Through the national council, Slovenians would more easily carry out projects and ensure continuous operation of their societies due to Serbian financial aid; in addition, they could also influence the Serbian policy towards minorities and jointly assert the rights provided to them under minority legislation. Forming these kinds of connections in Serbia, which would formally reach its peak in the establishment and operation of the national council, could also be understood as shaping a Slovenian ethnic community; however, due to legislative changes in the procedure, the establishment of a national council has been postponed.

Any ethnic association is generally of great importance to emigrants. By socializing, communicating, and receiving education in Slovenian and through cultural and artistic creativity, Slovenians in Serbia are maintaining contact with the Slovenian language and culture, thus strengthening their affiliation with their ancestral land. Through societies, their descendants are also finding it easier to familiarize themselves with the Slovenian language and culture, which is slowing down the assimilation of future generations of Slovenian immigrants.

Asist. Saša Poljak Istenič, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Novi trg 2, 1000 Ljubljana, spoljak@zrc-sazu.si

